

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ САДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

Студента 2-го курсу денної форми навчання
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа
та страхування»
освітньо-наукової програми
«Фінанси публічного сектору»

Гриник Романа Ігоровича

Науковий керівник:

Завідувач кафедри фінансів, доктор економічних
наук, професор

Лютий Ігор Олексійович

Засвідчую, що в цій дипломній
роботі немає запозичень із праць
інших авторів без відповідних посилань

Студент _____

Робота допущена до захисту в Екзаменаційній комісії рішенням кафедри
фінансів від «11» травня 2022 р., протокол № 12.

Завідувач кафедри фінансів,
доктор економічних наук, професор
Лютий Ігор Олексійович _____

Київ – 2022 р.

ЗМІСТ

Вступ _____	3
РОЗДІЛ I. Огляд літератури за темою державної фінансової підтримки садівництва України та інших країнах світу, напрям дослідження _____	5
1.1. Законодавче регулювання діяльності учасників ринку галузі садівництва України _____	5
1.2. Державні програми фінансування розвитку аграрно-промислового комплексу України _____	7
1.3. Політика країн світу щодо фінансування сільського господарства _____	24
1.4. Вибір методу та напрямів досліджень _____	35
РОЗДІЛ II. Опис досліджень щодо стану галузі садівництва України та впливу державної фінансової підтримки на її розвиток _____	38
2.1. Вплив державної фінансової підтримки на розвиток галузі садівництва _____	38
2.2. Шляхи удосконалення фінансування державою учасників ринку садівництва _____	41
РОЗДІЛ III. Аналіз і узагальнення результатів дослідження _____	45
3.1. Показники ефективності запровадження державної підтримки галузі садівництва _____	45
3.2. Значення державної підтримки в розвитку галузі садівництва та пропозиції до її удосконалення _____	48
ВИСНОВКИ _____	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ _____	57
ДОДАТКИ _____	

Актуальність теми. З 1991 року державою здійснюється фінансова підтримка розвитку галузей садівництва, виноградарства та хмелярства. При цьому, етапи порядку здійснення цієї підтримки та її ефективність потребує всебічного наукового дослідження для подання пропозицій розробникам законодавчих актів та нормативно-правових документів щодо їх корегування та новітніми доповненнями. Питання державної підтримки сільського господарства висвітлені у наукових працях О.В. Алейнікова [1], Т.М. Мельник, О.С. [2], та ін. За даними звіту Рахункової палати України, в останні роки спостерігається тенденція до зростання обсягів виробництва валової продукції сільського господарства, однак зв'язок між об'ємами виробництва сільськогосподарської продукції і обсягами надання державної підтримки не висвітлюється [3]. Таким чином залишається ще ряд питань, які потребують поглиблених досліджень, особливо у сфері підтримки учасників ринку галузі садівництва, від діяльності яких також залежить продовольча безпека країни та зростання її експортного потенціалу в умовах сучасної фінансово-економічної та політичної ситуації України, сформованої внаслідок військового конфлікту, світової пандемії та євроінтеграції.

Мета і завдання досліджень – Оцінити принципи надання державної підтримки суб'єктам господарювання, які займаються вирощуванням, зберіганням та переробкою власно вирощеної плодово-ягідної продукції та її вплив на сталий ріст обсягів та рентабельності виробництва продукції галузі садівництва України, у тому числі і виробництва садивного матеріалу, а також прибутковості та кількості робочих місць у сільській місцевості.

Наукова новизна одержаних результатів На основі досліджень проведено оцінку ефективності використання інструментів державної підтримки сільськогосподарського виробництва у галузі садівництва України та сформульовано напрями їх вдосконалення.

Практичне значення одержаних результатів Результати досліджень представлені науковцям Інституту садівництва, що є членами робочої групи Мінагрополітики з питань розвитку садівництва для їх використання при

розробленні пропозицій щодо чергових змін у постанову КМУ № 587 від 15.07.2005 року.

Апробація результатів магістерської роботи (17 грудня, Міжнародна науково-практична конференція «Фінансовий механізм сталого аграрного розвитку: сучасний стан та перспективи»)

Публікації (77 міжвідомчий тематичний науковий збірник «Садівництво» , *XI International Scientific and Practical Conference “ Modern Directions Of Scientific Research Development”*, Chicago 20-22 April 2022 , *sci-conf.com.ua*)

Огляд літератури за темою державної фінансової підтримки садівництва України та інших країнах світу, напрям дослідження.

1.1. Законодавче регулювання діяльності учасників ринку галузі садівництва України.

Діяльність учасників ринку садівничої галузі базується на Конституції України і регулюється міжнародними договорами у сфері садівництва, Законами України та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до них.

Земельний Кодекс України та прийняті відповідно до нього нормативно-правові акти регулюють земельні відносини громадян та юридичних осіб, зокрема і учасників ринку садівничої галузі.

Господарський Кодекс України встановлює відповідно до Конституції України правові основи господарської діяльності (господарювання), яка базується на різноманітності суб'єктів господарювання різних форм власності. Кодекс визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання.

Водний Кодекс України. Регулює правові відносини з метою забезпечення збереження, науково обґрунтованого, раціонального використання вод для потреб населення і галузей економіки, відтворення водних ресурсів, охорони вод від забруднення, засмічення та вичерпання, запобігання шкідливим діям вод та ліквідації їх наслідків, поліпшення стану водних об'єктів, а також охорони прав підприємств, установ, організацій і громадян на водокористування.

Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 20-21, ст.191 *Закон України «Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства»*, (Закон втратив чинність на підставі Кодексу № 2755-VI (2755-17) від 02.12.2010).

Платниками збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства були суб'єкти підприємницької діяльності незалежно від форм власності та підпорядкування, які реалізовували в оптово-роздрібній торговельній мережі та мережі громадського харчування алкогольні напої та пиво.

Нараховані суми збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства залишалися на спеціальному рахунку центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів. Головним розпорядником цих коштів був центральний орган виконавчої влади, який здійснював державну політику у сфері виноградарства, садівництва і хмелярства. Суми збору розподілялися та використовувалися таким чином: вісімдесят п'ять відсотків - на розвиток виноградарства і садівництва, п'ятнадцять відсотків - на розвиток хмелярства.

Закони України *«Про Державний бюджет України на 2017 рік»*, *«Про Державний бюджет України на 2018 рік»*, *«Про Державний бюджет України на 2019 рік»*, *«Про Державний бюджет України на 2020 рік»*, *«Про Державний бюджет України на 2021 рік»*, у яких визначається розмір підтримки аграрної галузі., у тому числі на підтримку галузей садівництва, виноградарства і хмелярства.

Зазначеними Законами України, за бюджетною програмою 2801350 «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними» передбачалися суми видатків, з яких визначені суми на:

придбання садивного матеріалу плодово-ягідних культур, винограду та хмелю;

будівництво холодильників з регульованим газовим середовищем та об'єктів із заморожування плодово-ягідної продукції, придбання ліній товарної обробки плодів, механізмів для проведення технологічних операцій

у хмелярстві (ліній та обладнання для гранулювання хмелю), обладнання для сублімаційного висушування фруктів, тощо.

1.2. Державні програми фінансування розвитку аграрно-промислового комплексу України.

Одним з основних стимулюючих чинників розширення вітчизняного промислового виробництва є всебічна підтримка держави в межах заходів, затверджених СОТ. Особливо важливою є підтримка так званих «зеленого» та «жовтого» кошиків, що передбачають заходи, не пов'язані з торгівлею і виробництвом, а також заходи внутрішньої підтримки з непрямим впливом, зокрема: наукові дослідження, підготовка і підвищення кваліфікації кадрів, інформаційно-консультаційне обслуговування, сприяння збуту плодоягідної продукції через збирання, обробку і розповсюдження ринкової інформації; забезпечення гарантованого доходу товаровиробникам та удосконалення землекористування, сприяння структурній перебудові виробництва, дотації на плодоягідну продукцію, компенсація частини витрат на мінеральні добрива і засоби захисту рослин, цінова підтримка, пільгове кредитування товаровиробників, списання боргів, пільги на транспортування плодоягідної продукції тощо [8].

В останні роки державна підтримка сільського господарства в Україні кардинально змінилися. Державна підтримка сільського господарства характеризувалась невеликими обсягами прямої державної підтримки та пільговим режимом сплати ПДВ, що було значною за обсягами преференцією. Проте, норми спецрежму сплати ПДВ з 1 січня 2017 року було відмінено.

На виконання програм підтримки розвитку АПК у 2018 році Законом України «Про державний бюджет 2019 року» було передбачено виділення суми 6388,5 млн.грн.

Найменування Програм	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом:
Фінансова підтримка заходів шляхом здешевлення кредитів	66 000	0,0	66 000

Дослідження, прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням у сфері розвитку агропромислового комплексу, підготовка наукових кадрів, наукові розробки у сфері стандартизації та сертифікації сільськогосподарської продукції, дослідження та експериментальні розробки у сфері агропромислового комплексу	77 561	55 083,9	132 645
Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі	0	5 000,0	5 000
Витрати Аграрного фонду пов'язані з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та експортом об'єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду	0	52 200,0	52 200
Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними	300 000	0,0	300 000
Державна підтримка галузі тваринництва	4 000 000	0,0	4 000 000
Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників	945 000	0,0	945 000
Фінансова підтримка фермерських господарств	1 000 000	0,0	1000000

Рис. 1. Державні програми підтримки сільськогосподарського виробництва у 2018 році.

У 2018 році 171 підприємствам, які займалися вирощуванням плодово-ягідних культур, винограду та хмелю, державою було частково компенсовано їх витрати на закладення молодих багаторічних насаджень та будівництво холодильників і придбання сортувальних ліній і техніки у сумі 394,33 млн.грн., у тому числі витрати з придбання садивного матеріалу плодово-ягідних культур, винограду та хмелю загальною сумою 262,46 млн. грн., які закладені на площі 3 907,1 га, що становить 76,3 % загальної площі

закладених у 2018 році насаджень (5 123,8 га), з них компенсовано садивний матеріал:

- зерняткових культур – 70, 09 млн. грн., закладений на площі 573,7 га, що становить 77,9 % загальної площі закладених зерняткових культур (736,3 га);

- кісточкових культур – 18, 73 млн. грн., закладений на площі 294,4 га, що становить 45,1 % загальної площі закладених кісточкових культур 653,9 га;

- ягідників – 85 62 млн. грн., закладений на площі 903,6 га, що становить 96,4 % загальної площі закладених ягідників (937,7 га);

- горіху – 76, 2 млн. грн., закладений на площі 1900,1 га, що становить 85,0 % загальної площі закладених насаджень горіху (2234,7 га);

- винограду – 9, 54 млн. грн., закладений на площі 229,1 га, що становить 43,5 % загальної площі закладених виноградників (527,1 га);

- хмелю – 268,3 тис. грн., закладений на площі 6,2 га, що становить 18,2 % загальної площі закладених хмільників (34,1 гектар). Крім того, Мінагрополітики у 2018 році частково компенсовано дев'яти суб'єктам господарювання витрати з будівництва холодильників з регульованим газовим середовищем ємністю 14 тис. тонн (від 960 до 2500 т) у сумі 130, 57 млн. грн., що становить 73,7 % загальних витрат на їх будівництво (177, 099 млн. гривень).

Надання державної підтримки сприяло:

- закладенню 3 907,3 га насаджень (167 суб'єктами господарювання, яким спрямовано 260, 46 млн. грн.. бюджетної підтримки);

- будівництву дев'яти холодильників з регульованим газовим середовищем ємністю 14 тис. тонн (дев'яти суб'єктам господарювання, яким спрямовано 130, 57 млн. тис. грн.. бюджетної підтримки); [26].

На виконання програм підтримки розвитку АПК у 2019 році Законом України «Про державний бюджет 2019 року» було передбачено виділення суми 5909 млн.грн.

Рис.2. Програми державної підтримки у сільському господарстві у 2019 році

Бюджетна програма 2801230. «Державна підтримка розвитку фермерських господарств», 800 млн.грн.

Механізм надання фінансової державної підтримки фермерських господарств, у тому числі і спеціалізованих на вирощуванні плодово-ягідних культур і переробці плодів і ягід визначений, а також кооперативів, визначений у «Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 07 лютого 2018 року № 106 (зі змінами).

Постановою визначено критерії щодо отримувачів державних коштів - фермер та кооператив.

Фермер: обмежень щодо кількості наявності земель не має, проте чистий дохід (виручка від реалізації товарів, продукції, робіт, послуг) за останній рік до 20 млн.грн.

Кооператив плодово-ягідного, овочевого напрямів, також із заготівлі та переробки продукції бджільництва, дикорослих ягід, грибів і рослин, (не менш як 7 членів, серед яких повинно бути одне і більше фермерських господарств, а

інші - фізичні особи, у власності та/або користуванні кожної з яких перебувають не більше 100 гектарів земель сільськогосподарського призначення);

Кооператив молочарського, м'ясного напрямів, (не менше 20 членів, при цьому, хоча б один з яких – фермерське господарство, а інші - фізичні особи, у власності та/або користуванні кожної з яких перебувають землі сільськогосподарського призначення, наявність тварин, ідентифікованих та зареєстрованих відповідно до законодавства).

Порядком передбачена:

Часткова компенсація вартості закупленого у суб'єктів насінництва насіння сільськогосподарських рослин вітчизняної селекції (240 млн. грн.)

У розмірі 80% вартості (без ПДВ) - за закуплене насіння с/г рослин вітчизняного виробництва у ФОП та юридичних осіб, які здійснюють виробництво та/або його реалізацію, максимально 80 000 грн. на одне фермерське господарство або сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, далі - СОК.

Компенсація надається згідно акту про висів у поточному році та підтверджуючих документів

Реалізується напрям через уповноважені банки, які формують реєстри отримувачів та подають їх до Мінагрополітики двічі на рік до 10 липня та 01 грудня поточного року;

Часткова компенсація витрат, пов'язаних з наданими сільськогосподарськими дорадчими послугами (5 млн. грн.)

У розмірі 90 % вартості, але не більше ніж 10 000 грн. на 1 фермерське господарство чи СОК.

Часткова компенсація витрат, пов'язаних з отриманими дорадчими послугами сільськогосподарським дорадчим службам, пов'язаних з наданням дорадчих послуг за напрямками: агрономія, ветеринарія, зоотехнія, бухгалтерський облік, розвиток сільського зеленого туризму, маркетинг, юридичні консультації.

Реалізується напрям через уповноважені банки.

Фінансова підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СОК), (155 млн.грн.)

У розмірі 70 % вартості техніки та обладнання без ПДВ, але не більше ніж 3 000 000 гривень на один кооператив.

За умови попередньої оплати кооперативом 100 відсотків вартості і ПДВ за придбані та одержані у поточному році обладнання із виробництва, збирання, зберігання, переробки, визначення якості, сортування та фасування сільськогосподарської продукції та техніку для її транспортування.

Кооперативи придбавають техніку та обладнання згідно з переліком вітчизняної техніки та обладнання для АПК, вартість яких частково компенсується за рахунок коштів державного бюджету, що формується комісією міністерства, відповідно до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання, спеціальних вагонів для перевезення зерна, обладнання для виробництва біоетанолу та електроенергії з біомаси, що були залучені у вітчизняних виробників, затвердженого постановою КМУ від 01.03.2017 р. № 130.

Реалізується напрям через регіональні комісії структурних підрозділів облдержадміністрацій, що забезпечують виконання функцій з питань АПК

Бюджетна субсидія на 1 га для новостворених фермерських господарств.

У розмірі 3000 грн на 1 га новоствореним фермерським господарствам у період їх становлення для провадження сільськогосподарської діяльності.

Максимально 60 000 грн на одне фермерське господарство.

Реалізується напрям через Український державний фонд підтримки фермерських господарств.

Бюджетна субсидія на 1 га для інших фермерських господарств.

На одного члена фермерського господарства (крім новоствореного), який є членом фермерського господарства на момент надання заявки 12 000 грн.

Максимально 40 000 грн. на одне фермерське господарство.

Якщо голова такого ФГ на момент надання заявки має вік до 35 років, бюджетна субсидія надається у максимальному розмірі.

Реалізується напрям через Український державний фонд підтримки фермерських господарств.

Часткова компенсація вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва (100 млн. грн.)

Часткова компенсація надається фермерським господарствам у розмірі 40 % вартості придбаної техніки та обладнання без урахування ПДВ.

При цьому, компенсація техніки та обладнання у розмірі 25 % вартості техніки та обладнання надається за рахунок бюджетної програми «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників за напрямом «Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва», а у розмірі 15 % вартості — за рахунок бюджетної програми «Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств».

Для отримання компенсації фермерському господарству необхідно подати Заявку та необхідні документи до державного банку.

Бюджетна програма 2801460 «Фінансова підтримка заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів», (127,2 млн.грн.)

Компенсація: до 1,5 облікової ставки НБУ, але не вище розміру, передбаченого кредитним договором, зменшеним на 1 відсотковий пункт

Компенсації підлягають відсоткові ставки за кредитом:

залученим до одного року, обсяг якого до 500000 гривень, для покриття виробничих витрат;

залученим до трьох років, обсяг якого до 9000000 гривень, для придбання основних засобів сільськогосподарського виробництва, здійснення витрат, пов'язаних з будівництвом і реконструкцією виробничих об'єктів сільськогосподарського призначення.

Реалізується напрям через уповноважені банки.

Бюджетна програма 2801460 «Надання кредитів фермерським господарствам», (200 млн.грн. + 44.5 млн.грн. спеціальний фонд.)

Через Укрдержфонд у 2018 році надано 43,1 млн. грн. 154 фермерським господарствам.

Максимальний розмір безвідсоткового кредиту 500 тис. грн. , що надається на конкурсній поворотній основі: строком до 5 років. Середній розмір кредиту 300 тис. грн..

У 2019 році для надання кредитів ФГ було передбачено з держбюджету суму 244,5 млн. грн.

Підтримка надавалася новоствореним фермерським господарствам та фермерським господарствам з відокремленими садибами в межах обсягів розподілу коштів, передбачених у державному бюджеті на відповідні цілі, відповідно до умов Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам, Постанова КМУ від 25.08.2004 № 1102. Порядок визначає механізм використання коштів державного бюджету для надання підтримки новоствореним фермерським господарствам у період становлення (перші три роки після їх державної реєстрації, а в трудонедостатніх населених пунктах - п'ять років) та фермерським господарствам з відокремленими садибами через Український державний фонд підтримки фермерських господарств і його регіональні відділення на безповоротній основі та на конкурсних засадах на поворотній основі.

Бюджетна програма 2801580 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» (техніка) (881,8 млн.грн).

Процедура та вимоги щодо отримання державної допомоги на закупівлю техніки та обладнання фермерським господарствам визначені Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 2017 р. № 130.

Для отримання компенсації за придбану техніку вітчизняного виробництва Порядком передбачено здійснення суб'єктом господарювання наступних кроків:

вибрати постачальника техніки чи обладнання, згідно з Переліком вітчизняної техніки та обладнання для агропромислового комплексу, вартість яких частково компенсується за рахунок коштів державного бюджету;

закупити техніку чи обладнання вітчизняного виробництва;

подати до державного банку заявки за двома програмами та підтвердні документи для компенсації в розмірі 40% вартості придбаної техніки та обладнання.

отримати компенсацію на рахунок в державному банку.

Отримати таку компенсацію згідно п.3 Порядку № 130, можуть юридичні особи та фізичні особи-підприємці, основною діяльністю яких є постачання сільськогосподарських товарів, вироблених ними на власних або орендованих основних засобах, за умови, якщо питома вага вартості сільськогосподарських товарів становить не менш ніж 75% вартості всіх товарів, поставлених такими юридичними та фізичними особами протягом попередніх 12-ти послідовних звітних податкових періодів сукупно.

Не можуть отримати компенсацію:

- сільгоспвиробники, стосовно яких порушено справу про банкрутство та/або яких визнано банкрутами, та/або які перебувають на стадії ліквідації;

- сільгоспвиробники, що мають прострочену більш ніж 6 місяців заборгованість перед держбюджетом, Пенсійним фондом та фондами загальнообов'язкового державного соцстрахування, що підтверджується відповідними органами ДФС.

Згідно п.6 Порядку № 130, частковій компенсації підлягає лише вартість техніки й обладнання, включених до Переліку комісією, сформованою Мінекономрозвитку. (Положення про комісію з формування переліку вітчизняної техніки та обладнання для агропромислового комплексу,

вартість яких частково компенсується за рахунок коштів державного бюджету затверджено наказом Мінекономрозвитку від 13.04.2017 № 566). Отримати компенсацію можна за умови оплати вартості сільгосптехніки через державний банк або банк, у статутному капіталі якого 75% і більше акцій належать державі (згідно п. 10 Порядку № 130).

За даними облдержадміністрацій за 9 місяців у 2019 року аграріями придбано 9672 од. техніки на суму близько 11,34 млрд. грн., в тому числі: тракторів – 2063 од. (3,93 млрд. грн.), зернозбиральних комбайнів – 525 од. (2,2 млрд. грн), ґрунтообробної техніки – 1982 од. (875,9 млн. грн.), посівної техніки – 1019 од. (1045 млн. грн.) та іншої техніки і обладнання – 4283 од. (3,3 мільярдів гривень) .

ДАНИ РЕЄСТРУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ - ОТРИУВАЧІВ ЧАСТКОВОЇ КОМПЕНСАЦІЇ, ЯКІ ПРИДБАЛИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ТЕХНІКУ ТА ОБЛАДНАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ВИРОБНИЦТВА

№ з/п	Область	Кількість подано заявок	Кількість техніки та обладнання	Вартість техніки та обладнання з ПДВ, тис.грн	Вартість техніки та обладнання без ПДВ, тис.грн	Часткова компенсація техніки та обладнання, тис. грн
1	Вінницька	619	1154	551 720,27	459 766,89	114 669,67
2	Волинська	113	203	53 906,90	44 922,41	11 426,06
3	Дніпропетровська	421	999	212 950,58	177 458,82	44 317,69
4	Донецька	179	408	112 649,83	93 874,86	23 085,34
5	Житомирська	161	379	152 156,36	126 796,96	33 014,78
6	Закарпатська	19	119	5 861,52	4 884,60	1 217,65
7	Запорізька	468	805	231 305,26	192 754,38	48 920,69
8	Івано-Франківська	49	75	24 917,13	20 764,27	5 147,39
9	Київська	257	433	166 913,33	139 094,44	34 734,56
10	Кіровоградська	505	709	186 482,53	155 402,11	37 700,64
11	Луганська	356	624	198 314,87	165 262,40	39 942,45
12	Львівська	131	232	66 002,18	55 001,82	13 687,02
13	Миколаївська	495	928	282 026,77	235 022,31	58 410,23
14	Одеська	579	1001	329 913,57	274 927,98	68 274,63
15	Полтавська	498	2230	212 150,02	176 791,68	44 181,81
16	Рівненська	88	256	76 139,17	63 449,31	15 816,01
17	Сумська	275	590	270 195,54	225 162,95	56 150,28
18	Тернопільська	230	443	171 042,87	142 535,73	35 431,09
19	Харківська	318	632	211 693,60	176 411,33	42 717,88
20	Херсонська	326	554	174 571,74	145 476,45	37 396,90
21	Хмельницька	295	2783	225 375,64	187 813,03	46 824,49
22	Черкаська	362	711	164 893,93	137 411,61	34 350,96
23	Чернівецька	68	125	39 145,45	32 621,21	8 149,57
24	Чернігівська	231	789	281 161,62	234 301,35	57 372,43
	РАЗОМ	7043	17182	4 401 490,7	3 667 908,9	912 860,2

Рис.3. Розподіл коштів по областям на часткову компенсацію техніки та обладнання, придбану сільськогосподарськими товаровиробниками.

З метою стимулювання сільськогосподарського виробництва та машинобудування Державним бюджетом України на 2020 рік Мінекономіки за бюджетною програмою «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» передбачено кошти в суму 1,0 млрд гривень (25 % часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та

обладнання вітчизняного виробництва).

Бюджетна програма 28011350 «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, винограду та ягідників і нагляду за ними» (400 млн.грн.)

Законом України “Про Державний бюджет України на 2019 рік” за бюджетною програмою 2801350 “Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними” передбачені видатки у сумі 400,0 млн гривень, для частково забезпечення першочергових потреб галузей.

Пунктом 5 Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15.07.2005 № 587 визначені напрями, за якими здійснюється фінансування за зазначеною бюджетною програмою. При цьому, залежно від обсягів бюджетних коштів на відповідний бюджетний рік та пріоритетності окремих напрямів державної підтримки, Порядком зазначено, що Мінагрополітики визначає напрями, за якими надається державна підтримка у такому бюджетному році.

Мінагрополітики наказом від 28.02.2019 № 24 було визначено, що фінансування за бюджетною програмою здійснюється у 2019 році за такими напрямами:

придбання садивного матеріалу плодово-ягідних культур, винограду та хмелю у сумі 200,0 млн гривень;

будівництво холодильників з регульованим газовим середовищем та об’єктів із заморожування плодово-ягідної продукції, придбання ліній товарної обробки плодів, механізмів для проведення технологічних операцій у хмелярстві (ліній та обладнання для гранулювання хмелю), обладнання для сублимаційного висушування фруктів у сумі 200,0 млн гривень.

У 2019 році за бюджетною програмою КПКВК 1201130 “Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними” 228 суб’єктами господарювання було отримали

фінансової державної підтримки у сумі 397,8 млн.грн. в розрізі наступних напрямів використання: саджанці – 277,8 млн.грн., будівництво холодильників з РГС – 65,1 млн.грн., будівництво об'єкта із заморожування плодово-ягідної продукції – 8,7 млн.грн., придбання ліній товарної обробки плодів – 13,8 млн.грн., обладнання для гранулювання хмелю - 7,2 млн.грн., обладнання для висушування фруктів - 25,1млн.грн.

Код програмної класифікації	Назва державної програми	Сума видатків, тис. грн
Державна підтримка на безповоротній основі		
1201090	Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі	5000
1201150	Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників	4000000
Усього:		4005000
Державна підтримка на безповоротній основі		
1201200	Надання кредитів фермерським господарствам	67000
1201210	Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу	4773
Усього:		71773

Рис.4. Програми держпідтримки сільгосптоваровиробників-2020

Бюджетна програма 1201150 “Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників”, 4000000 тис.грн

На фінансову підтримку розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства передбачаються видатки у сумі 400 млн.грн., які будуть розподілятися відповідно до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 липня 2005 р. №

587 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 18 березня 2020 р. № 279).

Бюджетні кошти спрямовуються на фінансову підтримку розвитку галузей садівництва, виноградарства та хмелярства з метою стимулювання збільшення площ насаджень, обсягів виробництва плодово-ягідної продукції, винограду та хмелю, нарощування потужностей із їх зберігання та переробки.

Головним розпорядником бюджетних коштів та відповідальним виконавцем цієї бюджетної програми було Мінекономіки.

Розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня були структурні підрозділи облдержадміністрацій, що забезпечували виконання функцій з питань агропромислового розвитку.

Отримувачами є суб'єкти господарювання - юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми та форми власності і фізичні особи - підприємці, що провадять діяльність у галузях садівництва, виноградарства та хмелярства.

Бюджетні кошти надаються суб'єктам господарювання на безповоротній основі шляхом часткового відшкодування вартості (без урахування податку на додану вартість) побудованих і реконструйованих та прийнятих у період з 1 січня по 30 вересня 2020 року в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів із зберігання та переробки плодово-ягідної продукції, винограду та хмелю, а також придбаних суб'єктами господарювання у цей самий період основних засобів і товарів, виконаних робіт та отриманих послуг, а саме за:

1) придбаний садивний матеріал плодово-ягідних культур, винограду та хмелю (після закладення насаджень) у розмірі до 80 відсотків вартості (без урахування податку на додану вартість);

2) проведені роботи із спорудження шпалери і встановлення систем краплинного зрошення та придбання матеріалів, необхідних для проведення таких робіт, у розмірі до 30 відсотків вартості (без урахування податку на додану вартість) (після повного завершення монтажних робіт);

3) нове будівництво та реконструкцію холодильників для зберігання плодів, ягід, столових сортів винограду та хмелю власного виробництва, цехів первинної переробки технічних сортів винограду, плодів та ягід власного виробництва, об'єктів із заморожування плодів та ягід виробникам, які вирощують плоди та ягоди, у розмірі до 30 відсотків вартості (без урахування податку на додану вартість);

4) придбані лінії товарної обробки плодів та ягід виробникам, які вирощують плоди та ягоди, автоматизовані лінії з висушування плодів, ягід та хмелю власного виробництва, лінії з переробки власно вирощених плодів, ягід та технічних сортів винограду на соки, пюре, виноматеріали (далі - лінії) у розмірі до 30 відсотків вартості (без урахування податку на додану вартість) після завершення пусконаладжувальних робіт;

5) придбані техніку та обладнання (зокрема іноземного виробництва, які не виробляються в Україні) для проведення технологічних операцій у виноградарстві, садівництві і хмелярстві згідно з визначеним Мінекономіки переліком у розмірі до 30 відсотків вартості (без урахування податку на додану вартість).

У 2020 році Мінекономіки наказом від 02.12.2020 № 2513 розподілили 290 млн.грн., у тому числі 155 суб'єктів господарювання 165,4 млн.грн. отримали за придбаний садивний матеріал. 16,7 млн. грн. за встановлену шпалеру на багаторічних молодих насадженнях та 17,8 млн.грн. за змонтовані на цих площах системи мікрозрошення.

Державна підтримка АПК у 2021 році

Від передбаченої суми в бюджеті протягом 2021 року було надано українським сільгосптоваровиробникам державної підтримки у обсязі 4,66 млрд. грн., що складає 100%. Загалом у цьому році було надано підтримку за програмами:

- розвитку тваринництва та переробки с/г продукції (1,6 млрд. грн.);
- розвитку фермерства (120,8 млн. грн.);
- компенсації вартості техніки (991,4 млн. грн.);

- компенсації вартості кредитів (1,2 млрд. грн.);
- розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства (512 млн. грн.);
- компенсації втрачених посівів (108 млн. грн.);
- розвитку нішевих культур (50 млн. грн.);
- розвитку картоплярства (53 млн. грн.);
- розвитку зрошення (16,7 млн. грн.);
- компенсації ЄСВ (0,6 млн. грн.).

Кошторис малих фермерських господарств склав 121 млн. грн., яким було охоплено найважливіші аспекти їх діяльності. Це і купівля землі під 0% на 10 років, і дотація на утримання тварин (5 тисяч грн.. на корову), і податкові пільги в частині компенсації 90% ЄСВ при створенні малої ферми, якими скористалися 1400 осіб.

Аграріями, завдяки програмі часткової компенсації у 25% за придбання с/г техніки, було придбано 30 тисяч одиниць техніки. Цією програмою скористалися 5 789 аграріїв. Її бюджет становив 991 млн. грн.

У порівнянні з 2020 роком на 200 млн. грн.. більше було виділено на підтримку галузей садівництва, виноградарства та хмелярства, що допомогло аграріям цього сектору закупити садивний матеріал, реконструювати чи звести цехи та холодильники, придбати техніку. Компенсація становила від 80% до 30%.

Відшкодування вартості закуплених племінних тварин великої рогатої худоби, свинарства та вівчарства становило 80%, 417 аграріїв отримали компенсацію у розмірі до 50 тис. грн.. на закупівлю племінної телиці, нетеля чи корови, за свинку – 16 тис. грн., за вівцю, барана – 17 600. Бюджет програми був 527 млн. грн».

Крім того, 655 господарств отримали до 5 тис. грн. на 1 га вирощування гречки, загальний бюджет – 50 млн. грн. Збудовано картоплесховище на 15 тис. тонн потужністю та холодильник на 12 тис. тонн. Державна компенсація становила до 50 %. Бюджет понад 53 млн. грн. На компенсацію втрачених посівів було виділено 108 млн. грн.. та 16 млн. грн.. на підтримку аграріїв, які

працюють на меліорованих землях. У 2021 році можливістю цієї програми скористалися 7 виробників, які звели 10 зрошуваних об'єктів.

Підтримку шляхом здешевлення кредитів у сумі 1 млрд. 200 млн. отримали 4 326 аграрії. Розподілено 24 млрд. грн.. середніх і близько 14 млрд. грн.. довгострокових кредитів. Бюджетну дотацію за наявні бджолосім'ї отримали 39 754 аграрії, бюджет становив 240 млн. грн., а 43 отримали відшкодування у 50 % на зведення тваринницьких об'єктів. У результаті було збудовано та реконструйовано 65 комплексів.

До реєстру включено 43 суб'єкти господарювання, яким нараховані часткові відшкодування вартості 65 об'єктів у обсязі 890 658 тис. грн.

Обсяг асигнувань за даним напрямом державної підтримки становить 491 млн. грн. Розподіл бюджетних коштів між суб'єктами господарювання здійснено пропорційно нарахованим сумах часткового відшкодування вартості об'єктів у межах бюджетних асигнувань.

Всього у 2021 році державою відшкодована вартість будівництва та реконструкції прийнятих в експлуатацію 43 об'єктів у скотарстві, 7 – у свинарстві; 6 – у птахівництві, 1 – у вівчарстві, 1- у кролівництві та 7 з переробки сільськогосподарської продукції.

На запит від аграріїв на фінансування 7 млрд. грн., у 2021 році було надано українським сільгосптоваровиробникам державної підтримки у обсязі 4,66 млрд. грн. (100% від передбаченої бюджетом суми). Як ефект від такої підтримки протягом цього року було створено 30 442 нові робочі місця, сплачено 1,3 млрд. грн. податків.

Загалом протягом 2021 року було надано підтримку за програмами:

- розвитку тваринництва та переробки с/г продукції (1,6 млрд. грн..). Сума відшкодування вартості закуплених племінних тварин становила 80%, у трійку лідерів увійшла велика рогата худоба, свинарство та вівчарство. 417 аграріїв отримали компенсацію у розмірі до 50 тис. грн. на закупівлю племінної телиці, нетеля чи корови, за свинку – 16 тис. грн., за вівцю, барана – 17 600. Також 39 754 аграрії отримали бюджетну дотацію за наявні бджолосім'ї, бюджет

становив 240 млн. грн., а 43 отримали відшкодування у 50 % на зведення тваринницьких об'єктів у обсязі 890, 6 млн. грн. У результаті було збудовано та реконструйовано 65 комплексів. Відшкодована вартість будівництва та реконструкції прийнятих в експлуатацію 43 об'єктів у скотарстві, 7 – у свинарстві; 6 – у птахівництві, 1 – у вівчарстві, 1- у кролівництві та 7 з переробки сільськогосподарської продукції;

- розвитку фермерства (120,8 млн. грн.);

- компенсації вартості техніки (991,4 млн. грн.). 5 789 аграріїв придбали 30 тисяч одиниць с/г техніки, а завдяки цій програмі їм компенсовано 25% витрат. Середня виплата склала 170 тис. грн.;

- компенсації вартості кредитів (1,2 млрд. грн.). Отримали її 4 326 аграрії як підтримку шляхом здешевлення кредитів. Розподіл із точки зору середніх і довгострокових кредитів збільшився. Середніх – майже 24 млрд. грн., довгострокових – близько 14 млрд. грн. Це означає, що кошти беруть не тільки на сезон, а й на інвестиції, що генерує додану вартість та збільшення валового продукту;

- розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства (512 млн. грн.). У порівнянні з минулим роком сума збільшилася на понад 200 млн. грн. Програма аграріям цього сектору допомогла закупити садивний матеріал, встановити шпалеру та системи мікрозрошення на багаторічних насадженнях, реконструювати та звести цехи, холодильники, придбати техніку. Компенсація становила від 80% до 30%. У цьому році був також прийнятий Верховною радою України важливий закон № 2064, який збільшує термін оренди під вирощування садів до 25 років, що дає передумови до збільшення інвестування в цю галузь;

- компенсації втрачених посівів (108 млн. грн.);

- розвитку нішевих культур (50 млн. грн.). Вперше за 5 років гречки стало вдосталь, 655 господарств отримали до 5 тисяч грн. на 1 га вирощування цієї культури;

- розвитку картоплярства (53 млн. грн.). В результаті вперше за 3 роки вийшли на експорт картоплі. Усі попередні роки її експортували, оскільки картоплі у країні було недостатньо. Збудовано картоплесховище на 15 тисяч тонн потужністю та холодильник на 12 тисяч тонн;
- розвитку зрошення (16,7 млн. грн.). Програма була пробною і сигнальною, оскільки її запускали наприкінці року. Першою можливістю програми скористалися 7 виробників, вдалося звести 10 зрошуваних об'єктів.;
- компенсації ЄСВ (0,6 млн. грн.).

1.3. Політика країн світу щодо фінансування сільського господарства.

Досвід держав з розвиненою аграрною економікою свідчить, що аграрна політика реалізується переважно шляхом економічного стимулювання та державної підтримки аграрного виробництва. Так, у США рівень підтримки аграрного виробництва становить 10 відсотків вартості випуску продукції сільського господарства та за період 2014–2018 років становив 489 млрд дол. США. У державах ЄС рівень підтримки становить до 20 відс. вартості продукції сільського господарства, на 2014–2020 роки передбачається 408 млрд євро [26].

Сполучені Штати Америки.

Через тенденції монополізації агробізнесу та розвитку технологій, сільськогосподарська галузь з роками стала мати менше лобі в Конгресі, бо вже не опиралася на велику кількість сімейних фермерських господарств.

Так, за статистикою, в 1940 році в США існувало 6 млн. ферм із середньою площею 67 гектарів. Наприкінці 1990-х їх нараховувалось лише близько 2,2 млн. із площею, в середньому, 190 гектарів. На початку 2000-х ця тенденція збереглася.

У 2014 році пряма бюджетна допомога була замінена на законодавчому рівні страхуванням ризиків. Механізм страхування наступний – виробники сільськогосподарської продукції, у тому числі і плодово-ягідної, не можуть

передбачити вартість урожаю та можливі погодні катаклізми в наступний сезон. У випадку, якщо фермерам загрожує сильна посуха, повинь і непередбачувана ситуація на ринку, надається менш витратне часткове страхування, якщо ж ризики менші - страхівка може бути вищою.

Прийнятим у 2014 році Закон про сільське господарство затверджено виділення впродовж кількох років \$956,4 млрд. дол. США на запуск цілого ряду програм, у тому числі в галузі торгівлі, сільськогосподарських досліджень, відновлюваної енергії та продовольчої допомоги. У документі збереглася кредитна програма сприяння торгівлі, у вигляді субсидій фермерам, коли ціни на основні культури падають нижче певного рівня. Втім, прямі виплати були замінені страховими. Тобто, головним орієнтиром стало страхування врожаю, і концепція страхування була розширена на інші сфери. Загалом американські фермери можуть обирати схему підтримки збуту продукції з-поміж двох основних програм.

Перша - страхування від падіння цін (PLC), яка передбачає компенсації, якщо ціни на продукцію рослинництва, у т.ч. плодово-ягідні культури, падають нижче заздалегідь визначених рівнів.

Друга - страхування сільськогосподарських ризиків (ARC), яка забезпечує виплати фермерам в разі зменшення доходів нижче середнього по країні показника. Для розрахунків потенційних виплат сільгоспвиробники під час реєстрації надають дані про площу та урожайність на своїх фермах.

Крім того, існує ще кілька варіантів страхування врожаю або прибутків. При цьому федеральний уряд може субсидувати страхові премії за ставками від 38% до 80%, в залежності від рівня покриття і варіантів, обраних виробниками. Такий високий рівень субсидій необхідний для того, щоб зробити продукцію доступною за ціною [9].

Країни ЄС

Сучасна політика ЄС спрямована на суттєву підтримку аграріїв (фермери країн-членів Євросоюзу близько 50% своїх доходів отримують від

державних субсидій). Таким чином країни-члени ЄС оминають необхідність обмежень підтримки сільського господарства за вимогами СОТ, оскільки зазначена підтримка надається з бюджету не окремої країни, а з бюджету Євросоюзу. Останніми роками на підтримку селян витрачається майже половина бюджету ЄС [10].

При цьому, у країнах ЄС також існує суттєва непрямі підтримка більшості сільгосптоваровиробників через податкові пільги, а саме засновники юридичних осіб, що займаються сільськогосподарською діяльністю, одержують менше 1/10 від загального обсягу прямої і непрямой підтримки, яка спрямовується на сільські території та на сільське господарство.

Так, наприклад, обсяг прямої підтримки сільських громад та сільгоспвиробників у Німеччині у 2015 році становив понад 22,6 млрд. євро, з яких 13 млрд. євро спрямовано на різні програми підтримки сільських громад. При цьому, 1,6 млрд. євро на підтримку органічного фермерства і ще деякі підпрограми можна віднести до групи виробничого спрямування.

Понад 2/3 фермерських господарств цієї країни працює під громадянським, а не під комерційним правом. Ця категорія має податкову пільгу - 900 євро на місяць, (оподатковується податком на прибуток (дохід) від сільськогосподарської діяльності). Таким чином загальна сума надання пільги складає 4,4 млрд. євро (408 тисяч фермерів x 12 місяців x 900 євро).

Податкове поле, побудоване таким чином, що засновник будь-якої форми підприємства, яка діє в полі комерційного права, сплачує корпоративний податок 15% від маржі і 25% від суми, яка виплачується засновникам. Тому фермери у переважній більшості віддають перевагу бути у рамках господарств під «парасолькою» цивільного права.

При цьому, вони одержують компенсацію за пенсійні відрахування не менше ніж їх зробили, але не більше ніж 2800 євро на рік, та на медичні страхові внески так само, але не більш ніж 1900 на рік. Для цих цілей витрачається 3,3 млрд. євро прямої підтримки сільгоспвиробникам

Німеччини. На всю групу „соціально-орієнтованих” підпрограм підтримки виробників у Німеччині 2016 року пішло майже 3,7 млрд. євро із 8,8 млрд. євро, що залишились із 22,6 зазначеного загального обсягу (або із 10,4 млрд. євро, з урахуванням виділених 1,6 млрд. євро на „органіку”).

І лише 4,9 млрд. євро, або менше чверті від загальної підтримки, розподіляються незалежно від типу господарства, його розміру чи спеціалізації («на гектар»). Слід зазначити, що більше 60% фермерських господарств Німеччини є виключно самозайнятими (працюють лише члени родини), близько 30% є переважно самозайнятими (додатково використовують на постійній основі найману працю не членів родини) і менше 10% є такими, що базуються на використанні лише найманої праці.

Таким чином, додаючи до загального обсягу 22,6 млрд. євро прямої підтримки 4,4 млрд. євро непрямої підтримки отримуємо загальну суму обсягу фінансової підтримки - 27 млрд. євро. Навіть якщо агропідприємства, що не використовують власну працю членів сім'ї, складаючи лише 1/10 за кількістю тих, що обробляють половину земель, то це лише 2,5 млрд. євро, тобто половина від зазначених 4,9 млрд. євро із загальної суми підтримки 27 млрд. євро.[11].

Політика ЄС стосовно аграрного сектору має назву Спільної аграрної політики (САП). Її проведення базується на визнанні у ЄС багатофункціональності сільського господарства та захисті доходів сільськогосподарських товаровиробників від впливу зовнішніх факторів: природних та ринкових. Основою існування галузі визнаються при цьому фермерські господарства сімейного типу. САП враховує: особливу природу сільськогосподарської діяльності; поступове здійснення необхідних перетворень; тісний зв'язок виробництва з іншими секторами економіки [10].

Фінансової підтримки сільського господарства, зокрема і галузі садівництва, у країнах ЄС здійснюється за системою:

державної закупівлі сільськогосподарських продуктів;

наданням допомоги у створенні та розвитку аграрного ринку;

фінансування розвитку соціальної інфраструктури села;
фінансування будівництва та реконструкції холодильників для зберігання фруктів, переробних потужностей, забезпеченням високої якості продукції;
встановленням квот на виробництво сільськогосподарської продукції;
встановленням цін, що забезпечують стабільність фінансового стану виробників.

Аналіз структури коштів, що виділяються у ЄС на підтримку аграрного сектора дозволяє зробити висновки, що безпосередньо на Спільну аграрну політику витрачається 96-98% виділених коштів. Найбільшу питому вагу у САП займає фінансова підтримка продукції рослинництва - 56% і тваринництва - 26%. Найбільшу питому вагу має підтримка виробництва зернових та олійних культур - 37%, яловичини та телятини - 17%, молока та молочних продуктів - 6%, оливкової олії - 5%, в той час, як підтримка виробництва овочів та фруктів лише 3% [12].

Федеративна Республіка Німеччина.

Оскільки державна допомога заборонена в ЄС згідно п.1 ст.107 договору про функціонування Європейського Союзу, так як перешкоджає вільній конкуренції на внутрішньому ринку, ФРН підтримує сільськогосподарські галузі, у тому числі і садівництво, але не дотаційно чи прямим виділенням коштів. Зокрема, можлива державна допомога соціального характеру окремим споживачам, гуманітарна допомога та гранти господарствам, які зазнали збитків після відновлення Німеччини [9].

Половину сум всієї фінансової підтримки ЄС отримують сільські громади і більше 3/4 від решти 50% суми – самозайняті фермери. Тож значну питому вагу у САП мають видатки на розвиток сільських територій.

Європейська політика розвитку сільських територій Європейська політика розвитку сільських територій допомагає сільським районам Європейського Союзу вирішувати широкий спектр економічних, екологічних і соціальних проблем. Напрямки розвитку сільських територій зафіксовані в

рамках Спільної Аграрної Політики (the Common Agricultural Policy (CAP))², яка доповнює вже існуючу систему прямих виплат фермерам та заходи з управління сільськогосподарських ринків. Європейська політика розвитку сільських територій фінансується за рахунок Європейського Аграрного Фонду Розвитку Сільських Районів (the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD)), який виділив € 99,6 млрд. на період 2014 – 2020 рр.. На період 2014-2020 рр. розроблено 118 різних програм розвитку сільських територій в 28 країнах-членах Європейського Союзу, серед них 20 програм – одиничні національні програми, та 8 країн – членів обрали мати по дві і більше регіональних програм [13].

Політика розвитку сільських територій має основні три напрямки: підтримка сільськогосподарських виробників, захист довкілля, підтримка комплексних проектів розвитку сільської інфраструктури. На проекти розвитку сільської інфраструктури виділено близько 5 % загальних коштів.

Кожна країна-член Європейського Союзу розробила власні програми розвитку сільських територій відповідно до потреб, а також включаючи мінімум чотири з шести загальних пріоритетних цілей ЄС.

Реалізація та вплив політики розвитку сільських територій відстежується і оцінюється в деталях, відповідно готуються щорічні звіти органами, які відповідають за реалізацію політики в конкретній країні, та надаються Європейській Комісії. Розвиток сільських територій 2014-2020: законодавство ЄС. Основні положення: - Регулювання (ЄС) № 1303/2013 Європейського Парламенту і Ради, що встановлює загальні положення Європейського Фонду Регіонального Розвитку, Європейського Соціального Фонду, Фонд Згуртування (The Cohesion Fund), Європейського Аграрного Фонду Розвитку Сільських Районів і Європейський Морський і Риболовецький Фонд, охоплені спільною стратегією, і встановлює загальні положення про Європейські Регіональні Фонди, Європейський соціальний фонд та Фонд Згуртування; - Регулювання (ЄС) № 1305/2013 Європейського Парламенту і Ради щодо підтримки розвитку сільських районів Європейським

Аграрним Фондом Розвитку Сільських Районів; - Регулювання (ЄС) № 1306/2013 Європейського Парламенту і Ради з питань фінансування, управління та моніторингу спільної аграрної політики; - Регулювання (ЄС) № 1310/2013 Європейського Парламенту і Ради, що встановлює певні перехідні положення про підтримку розвитку сільських районів Європейським Аграрним Фондом Розвитку Сільських Районів.

Для прикладу наступні програми розвитку сільських територій 2014-2020 рр. деяких країн ЄС:

Королівство Бельгія

Фландрія - північний регіон Бельгії, займає площу – 13,5 тис. км², з них 7% сільська місцевість, населення – 6,35 млн., 2,5% проживає в сільській місцевості. *Валлонія* охоплює 16,8 тис. км², з них 55% - сільська місцевість, населення – 3,5 млн. жителів, 60% проживає в сільській місцевості. Реалізується дві програми регіонального розвитку: програма розвитку сільських територій *Фландрії* та програма розвитку сільських територій *Валлонії*. Департамент сільського господарства та рибальства, *Фландрія*. Програма розвитку регіонів *Фландрії* - € 916 млн., з них € 384 млн. надає ЄС, € 288 млн. національне співфінансування, € 247 млн. додаткове національне фінансування. Програма розвитку регіонів *Валлонії* - € 650 млн., з них € 264 млн. внесок EAFRD.

Фламандський уряд визначив чотири стратегічні цілі програми розвитку:

- 1) Інвестування в молодих фермерів і майбутнє фламандського сільськогосподарського сектора (програма підтримує 1,4 тис. молодих фермерів, запровадження нової схеми страхування);
- 2) інвестиції в інновації та освіту;
- 3) фокусування на підвищенні життєздатності і стійкості сільськогосподарського сектора, як в економічному, так і в екологічному плані (реструктуризація та модернізація ферм, підтримка 3 тис. інвестиційних проектів ферм, що пов'язані з охороною довкілля / клімату, а також 6 тис.

інвестиційних проектів, спрямованих на підвищення енергоефективності та 5000 інвестиційних проектів, спрямованих на скорочення викидів парникових газів);

4) підвищення якості і життєздатності сільської місцевості.

Валлонія. Головні пріоритети програми розвитку:

1) Збереження навколишнього середовища (20% аграрних земель призначені для стимулювання біорізноманіття; 16% сільськогосподарських земель призначені для поліпшення управління водними ресурсами, 14% сільськогосподарських земель - поліпшення управління ґрунтом);

2) підвищення конкурентоспроможності сільського сектора (інвестиційна підтримка 40% фермерських господарств, орієнтація на інновації, диверсифікацію, підвищення ефективності використання ресурсів);

3) підтримка молодих фермерів (570 молодих фермерів підтримує програма);

5) підвищення якості і життєздатності сільської місцевості (20% сільського населення виграють від покращення якості послуг та інфраструктури).

Федеративна Республіка Німеччина.

Площа - 357 тис. км², з них 89% сільські території (53% аграрні землі, 35% території покрито лісом). Населення – 80,5 млн., з них 59% проживає в сільській місцевості. На період 2014-2020 рр. розроблено 13 регіональних програм (*Баден-Вюртемберг, Баварія, Берлін і Бранденбург, Гессе, Нижня Саксонія і Бремен, Мекленбург-Передня Померанія, Північний Рейн-Вестфалія*) розвитку сільських територій, з яких 2 програми спільні для всіх регіонів. Бюджет – фінансування з бюджету ЄС складає € 9,45 млрд. Спеціальних рамок фінансування регіональних програм не встановлено.

Спільні для всіх регіонів довгострокові, стратегічні цілі програм розвитку:

- сприяння конкурентоспроможності сільського господарства, лісового господарства та харчової галузі;

- забезпечення сталого управління природними ресурсами та охорони клімату;

- збалансований територіальний розвиток сільського господарства і сільських районів.

Заходи програми:

- інвестиції в матеріальні активи, з метою підвищення ефективності роботи, стійкості сільськогосподарських угідь та інфраструктури;

- розвиток сільського і лісового господарства, а також обробка і збут сільськогосподарської продукції;

- інвестиції в проведення профілактичних заходів (відновлення потужностей сільськогосподарського виробництва, що були пошкоджені в результаті стихійних лих, і введення відповідних заходів профілактики);

- розвиток фермерського господарства та бізнесу: інвестиції для створення і розвитку несільськогосподарських видів діяльності, які сприяють диверсифікації економічної діяльності в сільських районах;

- основні послуги в сільській місцевості та оновлення села: підтримка інфраструктури, підтримка досліджень / інвестицій, пов'язаних з обслуговуванням, відновленням і модернізацією культурної і природної спадщини сіл, сільських ландшафтів; підтримка туристичної інфраструктури;

- інвестиції в лісовий сектор: запобігання та відновлення збитків, підвищення стійкості та важливості зовнішнього середовища;

- органічне землеробство.

Румунія.

Площа - 238 тис. км², з них 87% сільська місцевість (аграрні землі – 57%, ліси – 30%). Населення – біля 20 млн., 45% проживає в сільській Національна Програма розвитку сільських територій. Міністерство сільського господарства і розвитку Бюджет - € 9,5 млрд., з них € 8,1 млрд. з бюджету ЄС, включаючи € 112,3 млн., передається від спільної аграрної політики - прями платежі,

Пріоритети програми:

- підвищення конкурентоспроможності та реструктуризація сільськогосподарського сектору (модернізація близько 3 400 ферм і кооперативів);

- підтримка розвитку 9 сільських районів (*Ministerul Agriculturii si Dezvoltarii Rurale*). € 1.34 млрд. національне співфінансування. більш ніж 30 тис. дрібних фермерських господарств;

- допомога понад 9,4 тис. молодим фермерам);

- охорона навколишнього середовища та зміна клімату;

- економічний розвиток (створення і розвиток 3 тис. несільськогосподарських підприємств), створення нових робочих місць - 27 тис. і поліпшення якості життя в румунських селах - 27% сільського населення виграють від інвестицій в інфраструктуру села.

Французька Республіка

Площа – 632,8 тис. км², з них 53,6% - сільська місцевість. Населення - 65,3 млн., 29,9% проживає в сільській місцевості. На період 2014-2020 рр. буде реалізовуватись 30 програм розвитку сільських територій: - 22 програми розвитку континентальної Франції і Корсики спільно фінансуватимуться з Бюджет – фінансування з бюджету ЄС - € 11,38 млрд. Контроль і фінансування регіональних програм здійснюється регіональними органами влади.

Стратегічні цілі мережі національної програми:

- залучення зацікавлених сторін у процес реалізації політики розвитку сільських районів;

- підвищення якості реалізації програми розвитку сільських територій;

- інформування громадськості та Європейського Аграрного Фонду

Розвитку Сільських Районів;

- 5 програм для заморських регіонів;

- 1 національна програма з управління ризиками;

- 2 спеціальні програми для національної сільської мережі. Міністерство сільського господарства, продовольства та лісового господарства (*Ministère de*

l'agriculture, de l'agroalimentaire et de la forêt¹³) потенційних бенефіціарів щодо політики розвитку сільських територій та фінансових можливостей;

- стимулювання впровадження інновацій в сільське господарство, харчову промисловість, лісове господарство та в сільські території.

Спільні завдання:

- розробити нові методи виробництва з метою підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських угідь за рахунок зниження вартості вихідних ресурсів;

- сприяння відновленню, адаптації та передачі холдингів;

- захист навколишнього природного середовища шляхом здійснення заходів щодо збереження, відновлення та раціонального використання природних ресурсів. Заходи, які сприятимуть досягненню поставлених завдань: - підтримка молодих фермерів;

- управління програмою зі збереження, підтримки і відновлення довкілля;

- агроекологічні - кліматичні платежі, які будуть зобов'язувати та заохочувати до змін в сільськогосподарській практиці, що матиме позитивний вплив на навколишнє середовище і клімат;

- органічне землеробство; [19].

«Загалом бюджет ЄС планується на період в 7 років. Проте, за попередніми даними, обсяги витрат на ССП на наступний бюджетний період (2021-2027 роки) зменшаться близько на 11% - до €365 млрд. (на поточний період витрати склали €408 млрд.). Таким чином, частка ССП в загальному бюджеті ЄС можливо скоротиться до 28,5%».

Також, за інформацією Українського клубу аграрного бізнесу, буде виділено додаткові €10 млрд. на дослідницьку програму EU's Horizon Europe для підтримки конкретних досліджень та інновацій у галузі харчування, сільського господарства, розвитку сільської місцевості та біоекономіки.

Загальний фонд ССП поділяється на три основні складові: прями виплати, ринкові заходи та розвиток сільських територій. За результатами

2018 року, загальний фонд ССП склав €58,5 млрд, з яких: майже 71% йшло на прямі виплати фермерам, ще 24,5% — на розвиток сільських територій і 4,6% — на ринкові заходи.

Серед всіх країн ЄС найбільше за результатами 2018 року на ССП витратили: Франція — 16% всіх витрат, Іспанія — 12%, Німеччина — 11%, Італія — 10% та Польща — 8% [14].

1.4 Вибір методу та напрямів досліджень.

Для вибору методу досліджень даної роботи визначалися сукупність прийомів теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованій розв'язанню завдання щодо значення державної підтримки та її впливу на розвиток галузі садівництва, виділення не вирішених раніше частин проблемних питань та з метою їх вирішення пошук конкретних пропозицій для запровадження їх у діючі регламентні законодавчі акти .

Вітчизняні науковці розробили різні підходи до вибору форм, методів та інструментів фінансово-економічної підтримки аграрно-промислового комплексу України. Наприклад дослідники Н. Коваль та О. Радченко зазначають, що для поліпшення організаційної та фінансової структури малих аграрних підприємств необхідно вдосконалити процеси комунікації, адаптації зарубіжного досвіду державної підтримки та сформуванню відповідну державну політику (управління, економічне середовище, захист прав власності та сприятлива регуляторна база) [15]. Г. Пунцева вважає, що для покращення результатів діяльності сільгоспвиробників важливо забезпечити ефективний контроль за виконанням державних програм, вдосконалити існуючі механізми субсидування та посилити можливість доступу малих та середніх виробників до програм підтримки» [16]. У своїх дослідженнях А. О. Скорук і І. Зубар роблять висновки, що, ключовим напрямом вирішення проблем розвитку сільського господарства України та сільських територій в площині сталого розвитку може стати розвиток малих форм господарювання та їх кооперації» [17].

Т. Гузенко й А. Адаменко, вважають, що ефективна державна фінансова підтримка сільського господарства має ґрунтуватись на чітко визначених та обґрунтованих стратегічних цілях та індикаторах розвитку галузі, які будуть передбачати в тому числі опанування нових ринків для збуту вітчизняної сільськогосподарської продукції, сталий розвиток сільського господарства, підвищення рівня конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників та забезпечення продовольчої безпеки держави» [19].

Науковці С. Онисько та М. Кіц притримуються думки, що фінансово-економічна підтримка сільського господарства має усувати диспропорції в аграрному секторі та забезпечувати максимальне сприяння розвитку найбільш перспективних ланок сільськогосподарського виробництва [8].

О. Самборська, Н. Пришляк вказують, що головними чинниками, що стримують розвиток фермерських господарств є недосконалість нормативно-правової бази, недостатня підтримка з боку державних, регіональних утворень, слабкий розвиток інфраструктури збуту, переробки і зберігання готової продукції, а також недостатня кількість кооперативів [12].

Разом з цим європейський науковець П. Фейндт стверджує, що з перевіреними раніше інструментами аграрної політики існує компроміс між точністю та трансакційними витратами. Тому виникає потреба у розробці нових інструментів аграрної політики для ефективного інтегрування проблеми природи та охорони навколишнього середовища [1].

Дослідження по темі Ефективність державної фінансової підтримки розвитку садівництва в Україні проводилися історичний методом, який давав можливість формувати розвиток процесів і подій у хронологічній послідовності з метою виявлення зв'язків як закономірностей. Для досліджень і висвітлення їх результатів у даній роботі був визначений напрям щодо оцінки самих принципів надання державної підтримки отримувачам - суб'єктам господарювання, які займаються вирощуванням, зберіганням та переробкою власно вирощеної плодово-ягідної продукції, та вплив такої підтримки на її якість, конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках

збуту, а також сталий ріст обсягів та рентабельності виробництва, прибутковості та кількості робочих місць у сільській місцевості.

Також, напрямом дослідження було визначено і підгалузь плодово-ягідного розсадництва, яке є важливою складовою розвитку садівництва України. Садивний матеріал плодово-ягідних культур має стати сертифіковане на основі стандартів та Директив ЄС.

РОЗДІЛ II

2.1. Вплив державної фінансової підтримки на розвиток галузі садівництва

Галузь садівництва, як складова сільського господарства України, включає в себе виробництво садивного матеріалу, вирощування плодово-ягідних та горіхоплідних культур, виробництво і переробку плодів, ягід і горіхів.

Наукове забезпечення діяльності учасників ринку садівництва, а також вивчення сортів, біології, екології плодкових рослин здійснюється науковими установами, що входять до складу Національної Аграрної Академії Наук України, далі - НААН.

Рис. 9. Динаміка закладень багаторічних насаджень з 2005 по 2017 р.р.

У 2017 році було відновлено державну підтримку галузей садівництва, виноградарства та хмелярства

Роки	Фінансова підтримка, млн.грн.	Кількість отримувачів
2017	298,60	66 та 250 (кредиторська заборгованість)
2018	394,33	171
2019	397,88	232
2020	290,04	206

2021	512,00	300
------	--------	-----

Рис.10. Обсяги державної підтримки та кількість отримувачів з 2017 по 2021 р.р.

За підсумками **2017 року** за рахунок бюджетної програми 2801350 "Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними", далі – Програма, суб'єктам господарювання області було виплачено кредиторську заборгованість у сумі 183,0 млн. грн. (250 суб'єктів господарювання) та компенсовані витрати 2017 року у сумі 115,6 млн. гривень (66 суб'єктів господарювання), з яких:

61,7 млн. грн. - створення насаджень;

33,2 млн. грн. – придбання спеціалізованих механізмів та техніки;

7,1 млн. грн. – придбання лінії товарної обробки плодів;

13,5 млн. грн. – будівництво холодильника з регульованим газовим середовищем.

У **2018 році** за Програмою передбачалося 400,0 млн. гривень, з яких було використано 394,3 млн. гривень (98,6%).

Кошти були спрямовані на компенсацію витрат з придбання садивного матеріалу 167 суб'єктами господарювання у сумі 260,4 млн. гривень (закладено 3671 га плодово-ягідних насаджень, 229 га виноградників), з будівництва холодильників з РГС 9 суб'єктами господарювання у сумі 184,2 млн. гривень (ємність побудованих холодильників 14.0 тис. тонн), та 3 суб'єктам господарювання спрямовано за рішенням суду 3,3 млн. гривень для погашення кредиторської заборгованості.

У **2019 році** за Програмою передбачено 400,0 млн. гривень.

У **2020 році** з передбачених Програмою 450 млн. грн.. 206 суб'єктів господарювання отримали 290,04 млн.грн., у т.ч. 155 суб'єктів отримали за саджанці – 165,4 млн.грн., за спорудження шпалери 16,7 млн.грн., за встановлені системи мікрозрошення – 17,8 млн.грн. та 51 суб'єкт 90 млн.грн. за придбання ліній сортування продукції та будівництво холодильників.

У 2021 році Програмою передбачалося виділення суми 450 млн.грн., проте фактично було розподілено 512 млн.грн. наказами Мінагрополітики:

- від 17.12.2021 р. № 448 суму 62 млн.грн.;
- від 07.12.2021 р. № 411 суму 139 млн.грн.;
- від 28.09.2021 р. № 229 суму 164 млн.грн.;
- від 08.10.2021 р. № 268 суму 61 млн.грн.;
- від 12.11.2021 р. №355 суму 86 млн.грн.

В останні 10 років активно почали будуватися об'єкти заморожування ягід. Завдяки державній підтримці будівництва холодильників з регульованим газовим середовищем, (за даними Департаментів агропромислового розвитку облдержадміністрацій в Україні функціонують холодильники для зберігання плодів загальною ємністю 245,1 тис. тонн, з яких у 198 суб'єктів господарювання 124,3 тис. тонн з регульованим газовим середовищем), вдалося максимально про вести імпортозаміщення яблучної продукції в період міжсезоння. Так, наприклад, якщо у 2009 році Україна імпортувала 254.6 тис. тонн яблук на суму 90,3 млн. дол. США, то у 2008 році ці показники склали 183,7 тис. тонн на суму 57,9 млн. дол. США, а у 2018 році – 4,4 тис. тонн на суму 3,5 млн. дол. США.

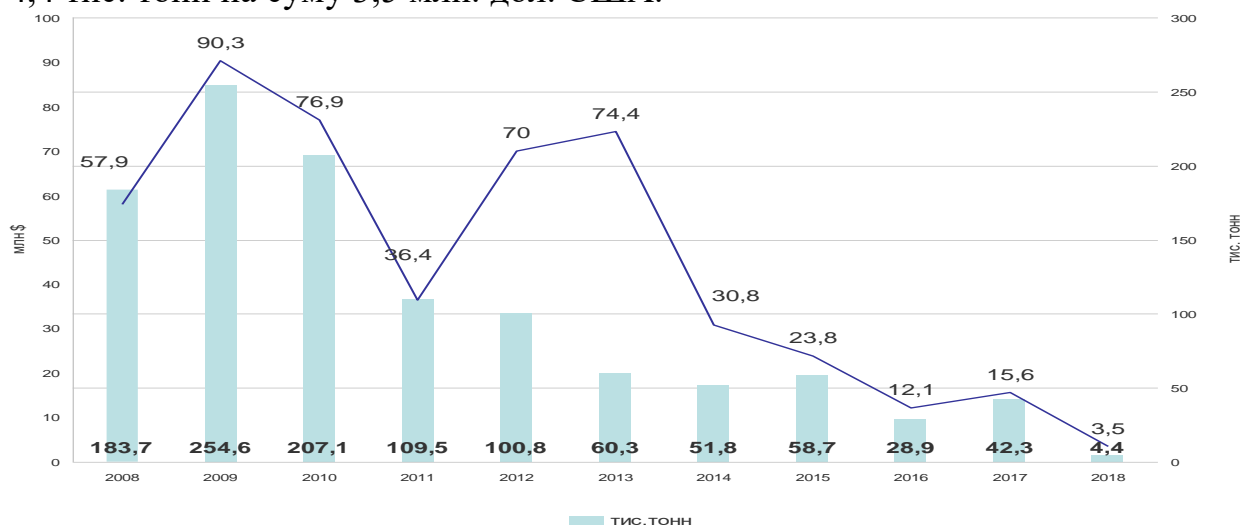

Рис. 11. Динаміка імпорту яблук з 2008 по 2018 р.р.

2.2. Шляхи удосконалення фінансування державою учасників ринку садівництва.

Україна – це садівничий край, що має багатовікову історію, тому і в перспективі економічного розвитку держави галузь садівництва повинна займати достойне місце.

Під впливом економічних чинників (таких як необхідність раціонального використання землі, прискорення окупності капітальних вкладень, особливо зниження трудомісткості продукції тощо) радикально змінюються системи ведення садівництва.

З огляду на зазначене галузь садівництво потребує від держави фінансової підтримки за наступними напрямками.

У першу чергу, з метою розробок та своєчасного впровадження у виробництво інноваційних технологій, для забезпечення найвищого рівня конкурентоспроможності вітчизняних виробників продукції садівництва ***необхідні державні інвестиції у різноманітні наукові галузеві дослідження, інновації та освіту.***

Суб'єкти господарювання, які купують землі сільськогосподарського призначення та на них закладають молоді багаторічні насадження, споруджують шпалери, системи мікророзшення, купують спеціальну техніку та обладнання для проведення робіт по догляду за багаторічними насадженнями, будують об'єкти охолодження, заморожування, висушування фруктів та ягід, переробляють плоди та ягоди виробляючи з них фруктові чіпси, соки, джеми, сидри та пері, ***потребують довгострокового та короткострокового кредитування*** під низький відсоток з частковим покриттям державою процентних ставок кредитів. Механізм дії пільгових кредитів для виробників продукції садівництва повинен бути заснований на принципі державного погашення банком різниці між договірною процентною ставкою і ставкою пільгової позики, наданої суб'єкту господарювання.

Після відновлення державної підтримки щодо обсяги бюджетних коштів, передбачених за бюджетною програмою 2801350 “Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними” передбачаються в Законах України про Державний бюджет України на поточний рік, і ці суми не перевищують 300 – 400 млн.грн. в рік

При цьому механізм надання державної підтримки за бюджетною програмою 2801350 “Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними” регламентується Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 15.07.2005 № 587, далі – Порядок, у якому у пункті 5 передбачено, що залежно від обсягів бюджетних коштів на відповідний бюджетний рік та пріоритетності окремих напрямів державної підтримки профільне міністерство визначає напрями, за якими буде надаватися державна підтримка у такому бюджетному році.

З огляду на викладене є доцільним для стимулювання розвитку галузі садівництва, яка є однією з перспективних галузей агропромислового виробництва, *відновити дію Закону України “Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства”* зі збереженням механізму надання державної підтримки за бюджетною програмою, що регламентується Порядком.

Слід також зазначити, що такий вид державної підтримки буде відповідати критеріям, визначеним у Додатку 2 Угоди про сільське господарство СОТ 1994 року, оскільки її можна віднести до «зеленої скриньки», бо цей захід не спрямовується на підтримку обсягів виробництва та цін виробників, отже, не порушує принципів справедливої конкуренції.

Відновлення дії вищезазначеного Закону дало би можливість державі зі спеціального фонду (біля 2 млрд. грн. зборів щорічно), в максимальних

обсягах відшкодувати витрати суб'єктів господарювання на весь комплекс робіт.

Політики державної фінансової підтримки галузі садівництва створює в Україні сприятливі умови для забезпечення стабільного валового виробництва високоякісної плодово-ягідної продукції.

Місцевим органам самоврядування також необхідно запроваджувати **регіональні програми фінансової підтримки розвитку галузі садівництва.**

Так, наприклад, у 2018 році Львівська облдержадміністрація запровадила порядок використання коштів обласного бюджету на виконання заходів Комплексної програми підтримки та розвитку агропромислового виробництва Львівської області на 2016-2020 рр. Зокрема, відповідно до рішення ОДА, надавалася фінансова підтримка сільськогосподарським кооперативам на безповоротній основі за придбані саджанці малини у суб'єктів розсадництва Львівської області у розмірі до 70% їх вартості, але не більше ніж 500 тис. грн. одному кооперативу. На фінансування програми бюджетом області було передбачено 1 млн. грн.

Тож виробникам продукції садівництва конче потрібна від держави **фінансова підтримка просування продукції за кордоном**, освоєння нових ринків збуту. При цьому, для сприяння збільшення експорту вітчизняної плодово-ягідної продукції необхідно буде провести наступні заходи:

- популяризація вітчизняної плодово-ягідної продукції шляхом участі сільгосптоваровиробників у міжнародних виставках з частковою компенсацією вартості витрат на участь у таких заходах за рахунок державних коштів;

- запровадження бюджетної програми із субсидування експорту плодів, ягід, плодових чіпсів, заморожених плодів та ягід, консервованих фруктів та джемів, вин плодово-ягідних, сидорів і пері, спиртів плодових;

- розбудова та створення переробних підприємств, у тому числі у формі сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, шляхом надання

фінансової підтримки на придбання обладнання (устаткування) іноземного виробництва для переробки плодово-ягідної продукції;

- створення на законодавчому рівні комфортних умов вітчизняним виробникам плодово-ягідної продукції для розміщення її і продажу у торгівельних мережах, а також перетину кордону для представлення продукції садівництва у свіжому та переробленому виді;

Потребують державної фінансової підтримки і такі заходи, як модернізація і поліпшення економічної діяльності малих і середніх фермерських господарств, а також сприяння їх переходу на органічне землеробство.

РОЗДІЛ III.

Узагальнення результатів досліджень щодо державної фінансової підтримки галузі садівництва

1.1. Показники ефективності запровадження державної фінансової підтримки галузі садівництва.

Значну частину продовольчого балансу України складає продукція галузі садівництва, а природно-економічний потенціал країни сприяє формуванню високих урожаїв плодівих культур. Враховуючи ці особливості Україна має можливість забезпечити не тільки власні потреби в продукції цієї галузі, а і активно здійснювати її експорт

Ситуація почала мінятися у позитивну сторону з прийняттям у 1999 році Закону України «Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства». Наявні обсяги виробництва на сьогодні забезпечується завдяки державній підтримці за рахунок коштів збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства. З 2017 року державна підтримка відновилася за рахунок коштів, передбачених у державному бюджеті України. Суб'єктами господарювання лише садівничої галузі за 3 останні роки (з 2017 по 2019) посаджено біля 10 тис.га плодово-ягідних насаджень за новітніми технологіями. Посаджені сади та ягідники за державної підтримки у даний час є основою промислового виробництва плодів, ягід та винограду.

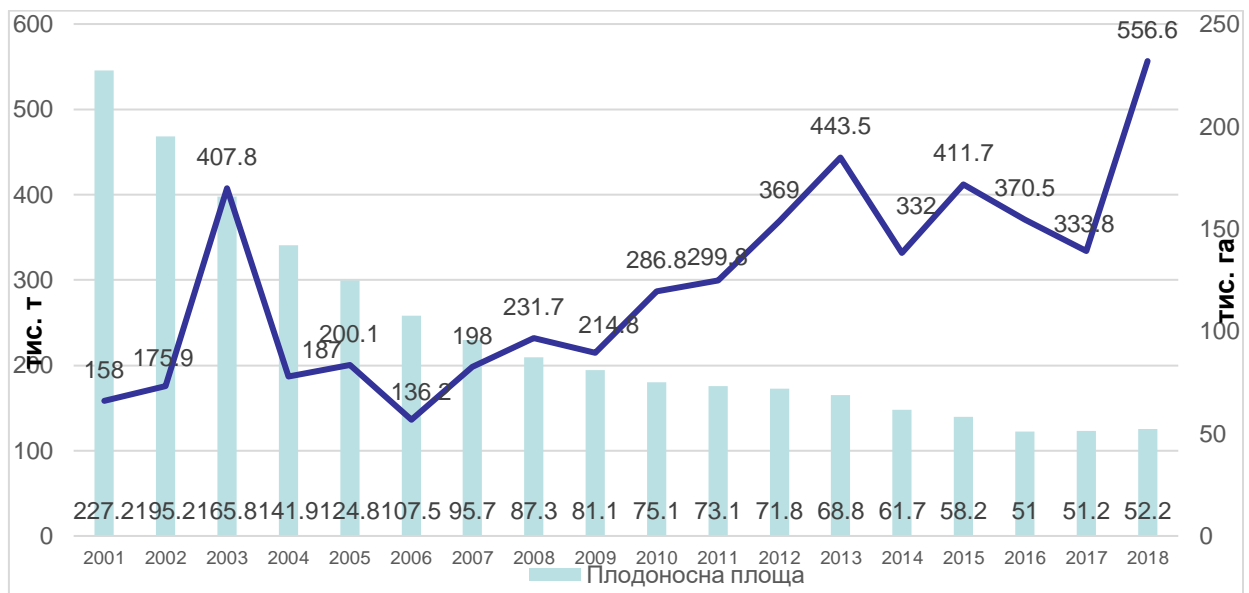

Рис. 20. Плодоносні площі та валове виробництво плодово-ягідних культур в с.-г. підприємствах

Як видно з наведеної діаграми, незважаючи на загальний спад кількості насаджень у порівнянні з показниками 2001 року спостерігається значне зростання врожаїв плодово-ягідної продукції за рахунок інтенсифікації її виробництва.

Останні роки значна частина товаровиробників розпочала переорієнтацію виробництва плодів та ягід на зовнішні ринки, завоювання яких на відміну від російського потребує значних капіталовкладень, спрямованих на дотриманням високих стандартів якості продукції. Зокрема, капіталовкладень потребують технологій виробництва, зберігання, сортування, пакування, переробки, тощо.

Зважаючи на вищезазначені фактори для створення нових насаджень плодово-ягідних культур та винограду необхідно забезпечити стабільну державну фінансову підтримку, що дозволить забезпечити внутрішні потреби та збільшити експортний потенціал галузі.

При цьому, кожні 1000 га промислових багаторічних насаджень забезпечить створення від 500 до 800 робочих місць безпосередньо задіяних на технологічних операціях з вирощування даних культур та збільшення фінансових надходжень до місцевих та державного бюджетів, а також позитивно вплинуть на розвиток інфраструктури сільської місцевості. До того ж розвиток садівництва і виноградарства стимулює розвиток суміжних виробництв (з/б опори, сталевий дріт, системи краплинного зрошення, спецтехніка та обладнання, тара тощо).

З метою подолання критичної ситуації, яка склалася у садівництві, виноградарстві, та хмелярстві в кінці 90 років минулого сторіччя, був прийнятий Закон України “Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства”. Завдяки запровадженню даного збору зі спеціального фонду держбюджету на розвиток галузей було спрямовано біля 3 млрд. гривень.

З метою розвитку галузей з 2017 року відновлено бюджетну підтримку галузей, що дозволило погасити наявну кредиторську заборгованість, наростити площі закладення насаджень, стимулювати нарощування будівництва об'єктів інфраструктури.

Загальна сума, спрямована на підтримку галузей протягом 2017-2021 років склала 1892,8 млн. гривень.

Роки	Обсяги підтримки, млн..грн.	Кількість підприємств, шт.
2017	298,60	66 (+250 Кредиторська)
2018	394,33	171
2029	397,88	232
2020	290,04	206
2021	512,00	300

Рис. 22. Обсяги державної підтримки, млн.грн. та кількість галузевих суб'єктів господарювання, що нею скористалися у період 2017 – 2021 р.р.

Проте, обсяги зазначеної підтримки обмежені, що не дозволяє наростити темпи закладення насаджень за інтенсивними технологіями та створити потужну інфраструктуру галузей, щоб достойно представляти українського виробника не лише на внутрішньому, а й світових ринках.

Крім того, вагомою державною підтримкою для садівничої галузі буде стимулювання розвитку переробної галузі, зокрема, створення конкурентоспроможних законодавчих умов для розвитку плодово-ягідних алкогольних напоїв. Першим кроком у цьому напрямку було прийняття у 2016 році змін до Закону України "Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів", якими відмінено для виробників, зокрема, і плодово-ягідних вин, законодавчу норму, відповідно до якої для оптової торгівлі виробленою продукцією необхідно було мати додаткову ліцензію на оптову торгівлю вартістю 500 тис. грн./рік.

3.2. Значення державної підтримки в галузі садівництва та пропозиції щодо її удосконалення

В останнє десятиріччя садівнича галузь сільськогосподарського виробництва України активно розвивається. При цьому, велику у цьому процесі роль відіграє державна фінансова підтримка суб'єктів господарювання, які закладають молоді сади і ягідники та доглядають їх до вступу у плодоношення, не отримуючи у цей період доходу.

Підтримка держави сприяє не лише фінансовій стабільності цих підприємств, а і збільшенню робочих місць у сільській місцевості (догляд за плодово-ягідними насадженнями, збір та переробка урожаю), та суміжних виробництвах (проектні роботи, матеріали для шпалери та краплинного зрошення тощо).

Підтримка також сприяє скороченню видатків бюджету на допомогу по безробіттю, а також збільшенню надходжень податків до місцевих та державного бюджетів.

Промислове садівництво в Україні розвивається поєднуючи організаційно-економічні чинники з технічними та технологічними. Головним напрямом докорінних змін економічної ситуації в галузі садівництва є поліпшення використання наявних ресурсів господарств і біокліматичного потенціалу регіонів завдяки впровадженню інтенсивних ресурсозберігаючих технологій вирощування плодоягідних культур, розширенню мережі підприємств спеціалізованих на виробництві плодів та ягід, удосконаленню розміщення садів, поліпшенню структури породного і сортового складу насаджень, розширенню переробки і зберігання продукції в місцях її вирощування, опрацюванню заходів щодо підвищення ефективності перспективних форм господарювання [22].

Одним з основних стимулюючих чинників розширення вітчизняного промислового виробництва є також наукові дослідження, підготовка і підвищення кваліфікації кадрів, інформаційно-консультаційне обслуговування, кваліфікована допомога учасникам ринку громадянськими

організаціями, що націлена на сприяння збуту плодоягідної продукції через збирання, обробку і розповсюдження ринкової інформації; забезпечення гарантованого доходу товаровиробникам та удосконалення землекористування, сприяння структурній перебудові виробництва.

Не менш важливим чинником є участь органів виконавчої влади у підготовці рішень Уряду по дотації на плодоягідну продукцію, компенсацію частини витрат на мінеральні добрива і засоби захисту рослин, цінової підтримки, пільгового кредитування товаровиробників, списанню боргів, пільг на транспортування плодоягідної продукції тощо.

Слід також зазначити, що відповідно до вимоги. Визначеної у параграфі 3 статті 2 розділу II Закону України «Про виноград та виноградне вино» Садіння виноградників для виноробства дозволяється лише у виноробних місцевостях із застосуванням районованих або перспективних сортів винограду відповідно до проекту, який затверджений центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної аграрної політики, політики у сфері сільського господарства.

При цьому, аналогічна законодавча вимога щодо проектів на садіння плодово-ягідних насаджень елише у Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 липня 2005 р. № 587. Затвердження таких проектів Центральним виконавчим органом не передбачено.

Проектнокошторисні документації на створення багаторічних насаджень повинні відповідати вимогам державних стандартів ДСТУ 4951:2008, 4955:2008, 4949:2008.

ВИСНОВКИ

Проведення дослідження за напрямом «Державна фінансова підтримка розвитку садівництва в Україні» актуальне на сучасний період розвитку галузі садівництва України, оскільки вирощування плодово-ягідних та горіхоплідних культур є довготривалим та високовартісним інвестиційним проектом, перші етапи якого є повністю збитковими.

На сьогодні державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними недостатня для досягнення стратегічних цілей бюджетної програми, зокрема, розвитку сільськогосподарських товаровиробників і стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та гарантування продовольчої безпеки держави. Крім того, відсутність чітких пріоритетів розвитку галузі хмелярства, садівництва, виноградарства та ягідництва періодично спричиняють вилучення або зміну напрямів використання бюджетних коштів за КПКВК 2801350, обсяги видатків за ними, що негативно впливає на стимулювання сільськогосподарських товаровиробників цієї галузі.

Так, у пункті 4 Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства, далі – Порядок, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 липня 2005 р. № 587, було зазначено: «До 5 відсотків бюджетних коштів, передбачених на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства спрямовуються на фінансування витрат з проведення науково-технічних досліджень та здійснення розробок у зазначених галузях, на фінансування витрат, пов'язаних із зміцненням матеріально-технічної бази галузевих наукових закладів та їх дослідних господарств...».

Такий державницький підхід допомагав профільним науковим установам не лише розробляти і запроваджувати у виробництво новітні технології виробництва садивного матеріалу та закладення і вирощування

плодово-ягідних насаджень, винограду і хмелю, а і модернізувати матеріально-технічну базу.

Проте, в результаті внесення Урядом у 2020 році чергових змін до Порядку, вищезгаданий абзац підтримки профільних наукових установ було вилучено.

Тому за результатами досліджень з метою створення передумов для значного поштовху розвитку садівничої галузі із застосуванням новітніх технологій на науково-обґрунтованій основі в сучасних ринкових умовах ***пропонується відновити у Порядку пункт, який визначає спрямування до 5% бюджетних коштів, передбачених на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства, на фінансування витрат профільних наукових установ*** з проведення у зазначених галузях науково-технічних досліджень і розробок, а також витрат, пов'язаних із зміцненням їх матеріально-технічної бази.

Під час дослідження головна увага приділялася питанням доцільності та ефективності використання бюджетних коштів, спрямованих на надання державної підтримки садівничої галузі, а саме: на закладення молодих садів та ягідників, спорудження на них шпалери та систем мікрозрошення, догляду за молодими насадженнями, придбання спеціальної техніки і обладнання, а також ланцюгів доданої вартості – будівництва холодильників з регульованим газовим середовищем, об'єктів заморожування, встановлення сортувальних ліній тощо.

Методи збирання даних, що застосовувалися під час дослідження наступні: аналіз нормативно-правових актів, розпорядчих та інших документів, пов'язаних з предметом дослідження, статистичної, фінансової та бюджетної звітності галузевих суб'єктів господарювання. Джерела інформації: законодавчі та нормативно-правові акти, що регламентують предмет дослідження; паспорти бюджетних програм, галузеві державні та регіональні програми розвитку садівництва, статистична, аналітична та інша інформація.

Існуюча системи державної підтримки потребує досконалості при тому, що на даний час відсутні як і цільова програма розвитку аграрного сектору економіки України (розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1437 схвалено лише її Концепцію), і документ, що визначає пріоритети державної підтримки сільськогосподарського товаровиробника на середньо- та довгострокові періоди. Це, в свою чергу, не дозволяє здійснювати перспективне бюджетне планування державної підтримки агропромислового комплексу, зокрема і розвитку галузі садівництва України, та не забезпечує повноцінний її розвиток на базі сучасних інноваційних технологій, що розробляють вітчизняні профільні наукові установи. Таким чином, актуальність політики держави у підтримці галузі садівництва та її практичного значення зумовили вибір теми магістерської роботи.

Проведені дослідження передбачали виконання ряду завдань. Завдання щодо аналізу структури сфери садівництва, законодавчого регулювання діяльності учасників ринку садівництва та конкурентоспроможності вітчизняних плодів і ягід, було показано структуру і складові сфери садівництва, висвітлено роль галузевих наукових установ та складові державного регулювання діяльності учасників ринку садівництва, зазначена загальна кількість плодово-ягідних насаджень та їх складових по культурам. Проаналізовано результати державної підтримки одного з ланцюгів доданої вартості - будівництва холодильників з регульованим газовим середовищем, у імпортозаміщенні яблук.

В результаті досліджень цих завдань висновок наступний: садівнича галузь України активно розвивається. Велику роль у цьому відіграє державна фінансова підтримка, яка сприяє фінансовій стабільності садівничих підприємств, збільшує робочі місця у сільській місцевості та суміжних виробництвах, збільшенню надходжень податків до місцевих та державного бюджетів.

Одним з основних стимулюючих чинників розширення вітчизняного промислового виробництва є також наукові дослідження та участь органів

виконавчої влади у підготовці рішень Уряду, спрямованих на підтримку галузі садівництва.

Підтримка галузі здійснювалася за бюджетною програмою КПКВК 2801350 «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними», стратегічними цілями якої були - гарантування продовольчої безпеки держави, розширення участі України у забезпеченні світового ринку сільськогосподарською продукцією, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції, ефективності галузей, забезпечення стабільності ринків.

За бюджетною програмою здійснювалася часткова компенсація витрат, понесених суб'єктами господарювання на закладення насаджень, встановлення шпалери, монтаж систем краплинного зрошення, на будівництво холодильників з РГС, придбання ліній товарної обробки плодів, будівництво камер швидкого заморожування плодів і ягід, цехів переробки продукції, придбання техніки.

Роки	2000	2010	2013	2017	2018	2019	2020	2021
Вал, тис. тонн	14525	1746	2295	2048	2571	21189	20238	20640
Урожайність, ц/га	38,4	78,2	103,5	104,5	103,1	128,4	105,6	108,1

Рис. 23. Обсяги виробництва та врожайності плодово-ягідної продукції за останні 20 років

Проведений в ході дослідження аналіз загального стану розвитку галузі садівництва засвідчив, що з відновленням у 2017 році зазначеної державної підтримки, площі плодово-ягідних насаджень в Україні почали відновлюватися насадженнями, закладеними за інтенсивних технологій, що дозволяє з меншої кількості гектарів отримувати значно більший обсяг продукції

Висновок по дослідженню ефективності використання трудових ресурсів наступний. Оскільки вирощування багаторічних культур є довготривалим та високовартісним інвестиційним проектом, перші етапи якого є повністю збитковими, і для закладення 1 га багаторічних насаджень

необхідно в рази більше фінансових ресурсів, ніж для інших сільськогосподарських культур, а термін окупності з моменту закладення можливий не раніше, ніж на 5 рік - 10 роки в залежності від культури, *галузі необхідні інвестиції*, зокрема і у вигляді державної фінансової підтримки.

В частині аналізу політики ряду країн світу щодо фінансування галузі садівництва було досліджено міжнародний досвід багатьох країн світу, які вже відмовились від політики надання прямих субсидій сільськогосподарським виробникам, зокрема і садоводам. Так, наприклад, у США державна підтримка надається у формі страхових платежів. При цьому незважаючи на активне застосування моделі прямого субсидювання агросектору країнами Євросоюзу, експерти вважають її неефективною та застарілою, і зберігають її лише тому, що скасування такої моделі може негативно вплинути на діяльність фермерських господарств країн Євросоюзу. Аналіз моделей державної підтримки аграрної галузі в інших країнах встановив, що в цілому вони мають як переваги, так і недоліки та залежать від рівня розвиненості економіки країни.

Також *пропагується використовувати найкращі практики підтримки аграрного сектору економіки інших країн* в комплексній моделі державної підтримки галузі садівництва України, із застосуванням, зокрема, страхових інструментів, політики пільгового кредитування, підтримки наукових досліджень тощо.

Обсяги фінансової державної підтримки галузі садівництва на сьогодні обмежені і дозволяють лише частково фінансувати такі першочергові потреби, як закупівля садивного матеріалу, будівництво холодильників з регульованим газовим середовищем, однак недостатні для фінансування витрат з встановлення шпалери та будівництва систем краплинного зрошення, проведення робіт із закладення насаджень та догляду за ними, придбання спеціалізованої техніки тощо. Зазначене не дозволяє наростити темпи закладення насаджень за інтенсивними технологіями та створити потужну

інфраструктуру галузі для підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання галузі не лише на внутрішньому, а й на світових ринках.

Загалом, за результатами досліджень дійшов до висновку, що на сьогодні державна підтримка закладення молодих садів та ягідників і нагляд за ними недостатня для досягнення стратегічних цілей бюджетної програми, зокрема, розвитку сільськогосподарських товаровиробників і стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та гарантування продовольчої безпеки держави. Тому ***пропонується ряд додаткових заходів по фінансовій підтримці галузі садівництва, зокрема і відновлення дії Закону України «Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства».***

Тому в результаті проведеного аналізу та досліджень **пропонується внести зміни до Закону України «Про насіння і садивний матеріал»**, а саме:

- привести у відповідність до міжнародних вимог визначення категорій садивного матеріалу (добазовий, базовий, сертифікований, стандартний), фітосанітарного статусу (безвірусний, тестований на віруси).
- запровадити для садивного матеріалу категорії добазовий, базовий, сертифікований та стандартний відповідно до вимог Директив Ради ЄС, які регламентують ведення розсадництва в країнах Європейського Союзу, та забезпечити за рахунок цього не лише виробництва садивного матеріалу відповідно до міжнародних вимог, а й вихід вітчизняних виробників садивного матеріалу на зовнішні ринки;
- засвідчувати товарні якості садивного матеріалу відповідним супровідним документом виробника замість проведення процедури сертифікації з наданням відповідного сертифікату центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну аграрну політику, або органами з оцінки відповідності будь-якої форми власності, тобто впровадити спрощення процедури сертифікації садивного матеріалу;

З огляду на результати проведеного аналізу інфляційних процесів у країні, складових собівартості виробництва садивного матеріалу та реальної

його ціни на ринку, доцільно також внести зміни до діючих Нормативів, у межах яких проводиться часткова компенсація вартості створення та зрошення плодово-ягідних насаджень, виноградників та хмільників без врахування проектних робіт, затверджених Наказом Мінагрополітики від 20.03.2018 № 151, в частині компенсації вартості садивного матеріалу селекційної категорії «базовий» для закладення маточних багаторічних насаджень у розсадницьких господарствах по всіх плодово-ягідних культурах, а у деяких змінити нормативну вартість сертифікованого садивного матеріалу.

Також, з метою стимуляції розвитку вітчизняного сектору розсадництва необхідно пріоритет у підтримці державою надати саме якісному садивному матеріалу вітчизняного виробництва.

Крім того пропонується у абзаці 5 підпункту 1 пункту 9 Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 587 від 15 липня 2005 р. в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 10 березня 2021 р. № 185), після слів «засвідчену підписом керівника суб'єкта господарювання копію проектною документації на створення виноградників столових сортів, плодово-ягідних насаджень і хмільників» доповнити слова **«з позитивним висновком головних профільних наукових установ Національної аграрної академії наук України: в галузі виноградарства – Національний науковий центр Інститут виноградарства і виноробства ім. В.Є. Таїрова НААН, в галузі садівництва – Інститут садівництва НААН, в галузі хмелярства – Інститут хмелярства НААН»** і далі по тексту.

При цьому, проведені дослідження не вичерпують повністю вирішення даної проблематики і можуть бути продовженими за іншими напрямками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алейнікова О.В. Оцінка ефективності державної підтримки сільськогосподарського виробництва /О.В. Алейнікова// Економіка та держава.-2010.-№7. С. 106-109
2. Мельник Т.М. Оцінка державної підтримки аграрного сектору України / Т.М. Мельник, О.С. Головачова //Маркетинг і менеджмент інновацій.-2013.-№3.-С. 169-184.
3. Звіт про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, спрямованих на надання державної підтримки агропромислового комплексу. Звіт рахункової палати від 20.08.2019 № 20-6: електрон. фахове вид. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2019/20-6_2019/Zvit_20-6_2019.pdf (18.04.2020)
4. Державний реєстр сортів рослин, придатних до поширення в Україні. Режим доступу до док.: <https://sops.gov.ua/reestr-sortiv-roslin>
5. Єдиний реєстр виробників спирту етилового, коньячного і плодового, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, спирту-сирцю виноградного, спирту-сирцю плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів. Режим доступу до док.: <https://tax.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/reestri/151988.html>
6. Закон України «Про насіння і садивний матеріал», Режим доступу до док.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-15#Text>
7. Про затвердження Правил складання та подання заявки на сорт рослин. Режим доступу до док.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0781-18#Text>
8. Сергій Наумов, заступник директора Департаменту - начальник Управління адміністрування доходів і зборів з фізичних осіб Департаменту доходів і зборів з фізичних осіб Державної фіскальної служби України. «Справляння податку на доходи фізичних осіб та

- військового збору». Режим доступу до ресурсу: <http://sfs.gov.ua/baneryi/aktualnipitannya/povidomlennya/168854.html>
9. Довгопол Я., Гонта М., Роман Сущенко Р. Юсип'юк І., Максим Наливайко М., Танасійчук О., Банахевич Ю. «Світові моделі підтримки сільського господарства». Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2012230-svitovi-modeli-pidtrimki-silskogo-gospodarstva.html>
 10. Могильний О.М. Спільна аграрна політика Європейського Союзу щодо сталого сільського розвитку: уроки для України // Економіка АПК. – 2004. – №7. – С.4.
 11. Саблук В. «Правда і міфи про аграрні дотації в ЄС» Режим доступу до ресурсу: <https://agropolit.com/blog/16-pravda-y-mifi-pro-agrarni-dotatsiyi-v-yes-chastina-2>
 12. European Commission. European Union Financial Report 2004. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 2004. – P. 56, 57.
 13. Колесников В. І. Світовий досвід розвитку сільських територій [Електронний ресурс] / В. І. Колесников // Ефективна економіка. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2956>.
 14. AgroPortal. «ЄС скорочує витрати на підтримку аграріїв» Режим доступу до ресурсу: <https://agroportal.ua/ua/news/mir/es-sokrashchaet-raskhody-na-podderzhku-agrariev/>
 15. Коваль Н.І., Радченко О.Д. Детермінанти стану фінансових ресурсів малих аграрних підприємств. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2019. № 3. С. 116.
 16. Прунцева Г.О. Аналіз ефективності державної підтримки сільськогосподарських підприємств. Економіка і організація управління. 2020. № 1 (37). С. 79.].

17. Скорук О.П., Зубар І.В. Перспективні напрями організації фермерської кооперації. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2018. № 7. С. 109
18. Закон України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів та пального». Режим доступу до док.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481/95-%D0%B2%D1%80>
19. Гузенко Т.С., Адаменко А.П. Державна фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників Сумської області. Приазовський економічний вісник. 2019. № 3 (14). С. 369.
20. UA-REGION.INFO. База даних по підприємствах України. Режим доступу до док.: https://www.ua-region.com.ua/kved/Ind.15.32?start_page=20
21. Плодово-ягідне розсадництво в Україні: Чому не працює мантра «Купуй українське»? інтерв'ю журналу “Садівництво і виноградарство. Технології та інновації” із заступником голови Асоціації «УКРСАДПРОМ» Борисом Безолоком, Інтернетресурс: <https://ukrsadprom.org/blog/plodovo-yagidne-rozsadnytstvo-v-ukrayini-chomu-ne-pratsyuye-mantra-kupuj-ukrayinske-interv-yu-b-bezolyuka-zhurnalu-sadi>
22. Галузева Програма розвитку садівництва України на період до 2025 року, затверджена наказом Мінагрополітики, Української академії аграрних наук від 21 липня 2008 року № 444/74, Інтернетресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0444555-08#Text>
23. Всеукраїнський науковий інститут селекції, інтернет ресурс: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
Всеукраїнський_науковий_інститут_селекції
24. Бурляй О. Л., Бурляй А.П., Харенко А.О. «Сучасний стан розвитку садівництва в Україні», Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. -2013.-Вип.82. – С.1

Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2013_82_41

25. В.А. Рульєв. «Конкурентоспроможність плодів і ягід».- Мелітополь, ТОВ «Видавничий будинок ММД» 2007.- 13, 17 с.
26. Костенко В.М. УДК 634.8:631.537 «Розробка енергозберігаючих прийомів закладення виноградників та виробництва садивного матеріалу винограду». Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата сільськогосподарських наук. С. 112, 162.
Режим доступу:<http://www.disslib.org/rozrobkaenerhozberihajuchykh-priyomiv-zakladannja-vynohradnykiv-ta-vyrobnytstva.html>
27. Рахункова палата. Затверджено рішенням Рахункової палати від 20.08.2019 № 20-6 ЗВІТ про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, спрямованих на надання державної підтримки агропромислового комплексу.
Режим доступу: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2019/20-6_2019/Zvit_20-6_2019.pdf
28. Статистична інформація Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 12.01.2021).